

Henryk Kowalewicz (1925–1981). W 40. rocznicę śmierci

Fot. Archiwum
rodzinne córki
H. Kowalewicza,
Marii

16 lutego 2021 r. minęło 40 lat od śmierci prof. dra hab. Henryka Kowalewicza, badacza i znawcy literatury średniowiecznej.

Henryk Władysław Kowalewicz urodził się 20 czerwca 1925 r. w Poznaniu. Ojciec, Augustyn, był urzędnikiem, matka, Helena z domu Pawlak, zajmowała się domem. Po ukończeniu szkoły powszechnej H. Kowalewicz uczęszczał do Gimnazjum im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, lecz jak sam podaje w swoim życiorysie, ukończył tam „[...] pierwszą klasę. W dalszej nauce przeszkodziła mi wojna”. Wraz z rodziną został wysiedlony do Radomia, gdzie do wyzwolenia pracował fizycznie. Trudne lata II wojny światowej odcisnęły swoje piętno i sprawiły, że w późniejszym czasie niechętnie wspominał ten okres swojego życia. W 1945 r. wrócił do Poznania. Tu w 1947 r. w trybie przyspieszonym zdał maturę w Państwowym Gimnazjum i Liceum Męskim im. Ignacego Jana Paderewskiego. Studia filologiczne odbył na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Poznańskiego (dalej UP), uzyskując w 1951 r. tytuł magistra filozofii w zakresie filologii klasycznej na podstawie pracy „Wzmianki Herodota o Babilonie i Labiryncie w świetle wykopalisk archeologicznych”¹. Już w czasie studiów, zmuszony trudną sytuacją materialną, rozpoczął pracę jako bibliotekarz najpierw w Bibliotece Raczyńskich (1947–1948), potem w Bibliotece Uniwersyteckiej UP. Zatrudniony w 1948 r. początkowo pracował w charakterze kontraktowego sekretarza bibliotecznego, później p.o. asystenta bibliotecznego. Następnie na krótko przeniósł się do Seminarium Archeologii Klasycznej na Wydziale Humanistycznym UP. Jeszcze jako student objął początkowo stanowisko zastępcy asystenta, a następnie młodszego asystenta. W opinii o H. Kowalewiczu prof. Mieczysława Ruxerówna w ten sposób motywowała potrzebę powierzenia mu stanowiska młodszego asystenta: „posiada b. ważne atuty: gruntowne wykształcenie filologiczne, ponadto znajomość pięciu podstawowych języków nowszych² oraz podstawy znajomości hie-

¹ Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (dalej AUAM), Kowalewicz Henryk, sygn. 144/651, s. 8, 44, 56. Praca magisterska znajduje się w zasobie prac magisterskich i doktorskich Archiwum UAM.

² H. Kowalewicz oprócz języka ojczystego znał także grekę, łacinę, języki: włoski, francuski, niemiecki, angielski i rosyjski.

roglifów egipskich". Jednak szybko, bo już w 1951 r. złożył podanie o ponowne przyjęcie do pracy w Bibliotece UP (przyjęty na stanowisko asystenta bibliotecznego), w której pracował już nieprzerwanie do śmierci. W 1959 r. został kierownikiem Oddziału Starodruków. W 1963 r. uzyskał tytuł doktora nauk humanistycznych na Uniwersytecie Warszawskim na podstawie pracy „Polska twórczość sekwencyjna wieków średnich”. Jego pokaźny już w tamtym czasie dorobek naukowy, a także rozprawa „Zasób, zasięg terytorialny i chronologia polsko-łacińskiej liryki średniowiecznej”³ stały się podstawą do nadania mu tytułu doktora habilitowanego w zakresie historii literatury średniowiecznej i renesansowej na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (dalej UAM)⁴. Wtedy też objął stanowisko kustosa dyplomowanego, a w 1969 r. docenta⁵.

Młody H. Kowalewicz w czasie pracy w Bibliotece Uniwersyteckiej UP.
Fot. Archiwum rodzinne córki H. Kowalewicza, Marii

Dziedzina, z którą H. Kowalewicz był blisko związany, było także bibliotekoznawstwo. W latach 1953–1954 odbył praktyki w Bibliotece Jagiellońskiej oraz Bibliotece Uniwersyteckiej Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu⁶. Zajmował się także pracą dydaktyczną. Od 1967 r. prowadził zajęcia w Międzywydziałowym Studium Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej, które w późniejszym czasie przekształcono w Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM. W 1973 r. dyrektor Instytutu, prof. Stanisław Kubiak, wysunął jego kandydaturę na wicedyrektora. Uzasadniał to następująco: „jest on długoletnim pracownikiem Biblioteki Głównej UAM; od kilku lat prowadzi wykłady i seminaria na Międzywydziałowym i Podyplomowym Seminarium Bibliotekoznawstwa UAM oraz I roku magisterskich studiów stacjonarnych z Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej”. W tym samym roku został kierownikiem Zakładu Historii Książki w Instytucie Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej UAM⁷. Oba stanowiska zajmował do śmierci.

³ Praca ukazała się w 1967 r.

⁴ AUAM, Kowalewicz Henryk, sygn. 378/49, k. 53.

⁵ AUAM, sygn. 599/544, k. 64 i 83.

⁶ Tamże, k. 8.

⁷ Tamże, k. 93, 101.

Praca H. Kowalewicz była wysoko oceniana w środowisku uniwersyteckim. W protokole z posiedzenia Komisji Rady Naukowej Instytutu Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej do sprawy awansu na profesora nadzwyczajnego z lutego 1974 r. można przeczytać:

Jako pracownik naukowy doc. dr habil. Henryk Kowalewicz należy do najwybitniejszych polskich znawców literatury średniowiecznej oraz historii książki średniowiecznej. [...] Prace publikowane przez docenta Kowalewicza każdorazowo wzbudzają ogromne zainteresowanie wśród polskich i zagranicznych badaczy. [...] Należy także do wytrawnych dydaktyków, umiejący w sposób jasny i wzbudzający ogromne zainteresowanie przekazać maksimum wiedzy słuchaczom [...]⁸.

W 1976 r. został profesorem nadzwyczajnym nauk humanistycznych⁹.

Zainteresowania badawcze H. Kowalewicz zwrócone były, jak sam określił

w kilku kierunkach. Pierwszym z nich jest historia literatury średniowiecznej, szczególnie polsko-łacińskiej i polskiej. [...] Moje prace nad dawną literaturą wychodziły od strony źródeł, tj. średniowiecznych rękopisów. Stąd trwają one latami, gdyż wymagają zbadania zawartości tysięcy źródeł rękopiśmiennych. [...] Drugim kierunkiem, który się łączy z poprzednim jest historia książki i bibliotek.

Kolejny to starodruki, zwłaszcza inkunabuły. W końcu, tym, co szczególnie zajmowało H. Kowalewicza, była historia pisma, paleografia i komputystyka¹⁰.

H. Kowalewicz jest autorem ponad 80 prac, w tym publikacji książkowych¹¹. Szybko rozpoczął swoją pracę badacza literatury średniowiecznej. W opinii z 1955 r. ówczesnego kierownika Biblioteki Głównej UP, dr Zofii Kaweckiej, można przeczytać:

Dokonał transkrypcji i transliteracji „Rozmyślań Przemyskich”; pracę tę prowadzoną pod kierunkiem prof. dra Stefana Wierczyńskiego ukończył w roku 1953. Dokonał recenzji tekstów łacińskich „Historia trium regum”; pracę tę ukończył w lutym 1955 [...]¹².

Publikował w wielu czasopismach, np. „Eos”, „Muzyka”, „Pamiętnik Literacki”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Zeszyty Naukowe UAM. Biblioteka”. Współpracował także z innymi badaczami, jak choćby z prof. Marianem Plezią, mediewistą, czy prof. Władysławem Kuraszkiewiczem, językoznawcą i sławistą. Z drugim z nich w 1959 r. wydał pierwszy tom *Wielkopolskich rot*

⁸ Tamże, k. 140.

⁹ Tamże, k. 122.

¹⁰ Tamże, k. 129.

¹¹ Pełnego zestawienia prac H. Kowalewicz dokonała Jego żona – Monika. Wykaz publikacji ukazał się na łamach czasopisma „Eos” 1982, t. 70, s. 201-207.

¹² AUAM, sygn. 599/544, k. 8.

sądowych XIV–XVI wieku, nad którymi praca była kontynuowana przez kolejne lata¹³. Podjął się opracowania paleograficznego kołęd polskich oraz polskich pieśni pasyjnych¹⁴. Współpracował z badaczami z innych dziedzin nauki, np. z muzykologami¹⁵.

Jego prace związane są głównie ze średniowieczną literaturą polsko-łacińską oraz liryką religijną doby średniowiecza. Jest także autorem wielu haseł w *Słowniku starożytności słowiańskich*. Źródeł do swoich badań szukał w licznych bibliotekach i archiwach. W tym celu odbywał podróże po Polsce i nie tylko, co z biegiem czasu odbiło się na Jego zdrowiu. Na początku lat 70. doznał pierwszego zawału serca. Każdy następny zostawiał coraz większe uszczerbki na zdrowiu. Już po śmierci H. Kowalewicz ukazały się *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. VI (tu współpracował z prof. Antonim Gąsiorowskim – historykiem mediewistą)¹⁶, *Najstarsze historie o częstochowskim obrazie Panny Maryi: XV i XVI wiek*¹⁷ oraz *Polskie pieśni wielkanocne: średniowiecze i wiek XVI* (tu opracowanie paleograficzne)¹⁸. Oprócz prowadzenia badań nad literaturą średniowieczną zajmował się bibliotekoznawstwem (warto tu wymienić choćby *Katalog druków polskich XVI wieku Biblioteki Głównej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*¹⁹). Był promotorem prac magisterskich z tego zakresu. Wypromował dwóch doktorów: Wiesława Wydrę i Franciszka Pilarczyka. Aktywnie działał w Polskiej Akademii Nauk, Poznańskim Towarzystwie Przyjaciół Nauk, Polskim Towarzystwie Filologicznym. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi (1973), Honorową Odznaką miasta Poznania (1972), Złotą Odznaką ZNP (1974). Za wydanie *Wielkopolskich rot sądowych* razem z W. Kuraszkiewiczem otrzymał Nagrodę Wydziału I PAN (1966 r.), a „Za szczególne osiągnięcia w dziedzinie badań naukowych” Nagrodę Ministra III stopnia²⁰.

¹³ Wśród tomów *Wielkopolskich rot XIV–XVI wieku* ukazały się następujące tomy: T. 1: *Roty poznańskie*, Poznań–Wrocław 1959, T. 2: *Roty pyzdrowskie*, Warszawa 1960, T. 3: *Roty kościańskie*, Wrocław 1967, T. 4: *Roty kaliskie*, Wrocław 1974, T. 5, A: *Roty gnieźnieńskie*, B: *Roty konińskie*, Warszawa 1981 (zob. katalog Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu).

¹⁴ *Kołędy polskie: średniowiecze i wiek XVI*, T. 1: *Teksty*, pod red. J. Nowak-Dłużewskiego, Warszawa 1966; *Polskie pieśni pasyjne: średniowiecze i wiek XVI*, T. 1: *Teksty i komentarze*, pod red. J. Nowak-Dłużewskiego, Warszawa 1977.

¹⁵ Efektem tej współpracy była m.in. publikacja *Współpraca filologa z muzykologiem przy opracowaniu zabytków muzyki gregoriańskiej*, [w:] *Z dziejów muzyki polskiej*, t. 14, Bydgoszcz 1969.

¹⁶ *Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 6, wyd. i oprac. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Poznań 1982.

¹⁷ *Najstarsze historie o częstochowskim obrazie Panny Maryi: XV i XVI wiek*, Warszawa 1983. Tutaj przekładu tekstów dokonała także żona H. Kowalewicz – Monika.

¹⁸ *Polskie pieśni wielkanocne: średniowiecze i wiek XVI*, T. 1: *Teksty i komentarze*, pod red. J. Nowak-Dłużewskiego, Warszawa 2001.

¹⁹ *Katalog druków polskich XVI wieku Biblioteki Głównej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu*, oprac. J. Cybertowicz, H. Kowalewicz, Poznań 1963.

²⁰ AUAM, sygn. 599/544, k. 140, 143, 144.

Nie tylko badania nad literaturą średniowieczną i starodrukami wypełniały życie H. Kowalewicza. Jego pasją było rzeźbiarstwo. Lubił także rysować, zwłaszcza scenki satyryczne. Był samoukiem gry na pianinie, skrzypcach, gitarze i akordeonie.

Zmarł niespodziewanie, 16 lutego 1981 r. w Poznaniu, doznając kolejnego, czwartego już zawału serca. Pozostawił po sobie szereg niedokończonych prac, rękopisów i tłumaczeń w różnym stopniu zaawansowania. Żonaty z Moniką Banner, miał troje dzieci: Grzegorza (chemik), Marię (filolog polski, bibliotekarz, nauczyciel), Michała (germanista, historyk idei, prof. UJ, zm. w 2016 r.). Śladami ojca poszły nie tylko Jego dzieci, ale także częściowo wnuki. Najstarsza wnuczka H. Kowalewicza, autorka niniejszego wspomnienia, pracuje na UAM i zajmuje się archiwistyką.

Bibliografia

Materiały archiwalne

Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Kowalewicz Henryk, sygn. 144/651; sygn. 378/49; sygn. 599/544.

Opracowania

Bibliografia prac Henryka Kowalewicza, zestawiała Monika Kowalewiczowa, „Eos” 1982, t. 70, s. 201–207.

dr Monika Sak

(Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu)